

NICOLAE IORGA

* 5/17 Iunie 1871 — † 27 Noemvrie 1940

In tanta novarum rerum diversitate
nescio quid scriberem (*Raport din 1538*).

Sunt epoci în viața indivizilor, ca și în a omenirii, care depășesc orice închipuire. Logica gândirii nu poate să înțeleagă anumite întorsături ale evenimentelor de-a-dreptul senzaționale, care turbură până în adânc orice ființă. Perspectivei istorice înseși îi este imposibil să găsească o explicație pentru ceea ce constituie drama zguduitoare a unei comunități sociale sau a unui individ, sortit să suporte în același timp cel mai apocaliptic destin și cel mai sardanapalic festin. Și acest destin îl trăește acum toată lumea râvnind totuși la banchetul altora.

Tragismul destinului pe care îl trăim toți nu ni-l putem închipui în toată desfășurarea lui demonică. Ne simțim copleșiți de el în întregime. Incercăm doar să găsim o linie de conduită în viață, nu pentru a-l ocoli sau învinge, procedeu clasic la antici, ci numai spre a-i supraviețui, ca în plin ev mediu. O omenire întreagă stă uluită în fața neprevăzutului care în adevăr îmbracă forme excepționale. Singura ei dorință hotărâtă este să vadă sfârșitul care trebuie să vie odată, oricare va fi aspectul pe care îl va avea.

Țelurile pe care le îmbracă nădejdea de acum sunt azi neasemuit de mari și de o covârșitoare importanță. Avem impresia că se făuresc omenirii drumuri noi de durată. Ele trebuie să ducă spre o lume mai bună, mai armonizată, cu indivizi mai bine cotați dar și mai mult sincronizați intereselor generale care primează totul. Impresia pe care o avem este că întregul efort al omenirii de acum are această unică tendință.

Pentru noi, care n'am tins către această stare și n'am contribuit cu nimic la promovarea temutului haos pe care îl produc astfel de perturbări, pe care le putem numi azi cosmice, totul e uimire. Că-

lăuzați de un singur gând, să păstrăm dreapta răzășie pe care o moștenim și îngrijim de mii de ani, am făcut tot ce ne-a stat în putință să avem decența liniștei cuvenite. Poate că tocmai din această cauză rezultatul a fost mai mult decât plin de cruzime. Un neam întreg a fost crucificat pentru că avea dreptatea de partea lui.

N'avem încă un an în urmă și ne vedem în plin desacord cu toată gândirea noastră de până acum. Temeiurile istorice pe care ne-am clădit patria sunt o ruină. Realitățile etnice și geopolitice rămân o ficțiune. Nici unele, nici altele nu au fost luate în seamă și nesăbuit am fost zvârliți sub foarfeca neînduratei Atropos. O violență, căreia nu-i puteam riposta, ne-a răsluit moșia răsăriteană; o minciună bine dirijată a sfărâmat celelalte hotare. În fața atâtor lucruri noi nu putem spune de ce și cum. E probabil ca totul să fie atât o urmare neprevăzută a unor factori interni defetști cât și a acțiunii distructive pornită de unele elemente nepregătite. Ne lipsesc datele certe de judecată spre a putea înțelege tot ce s'a întâmplat în anul trecut. Constatăm însă faptele și putem trage o concluzie firească: nici una din hotărârile de acum nu poate rămâne. Noile delimitări ale țării nu pot trăi. Ficțiunea nu poate crea elementele ordinei permanente.

Toate aceste probleme ne vântură mintea și ne înspăimântă prin tragismul lor, care nu era deajuns. Hotarele sfărâmate nu erau destulă jertfă. A mai venit peste toată suflarea românească și o stare morbidă, unică în anele lumii, care se înscăunase în putere de guvernământ fără rațiune. Ea avea să jertfească însăși ființa neamului prin ideologii străine și criminale, care au dus la ieșirea în stradă a unei generații rău pregătită și dominată de pasiunile primordiale. Atunci suferința generală a neamului a trebuit să fie pătată și de cea mai abominabilă crimă pe care n'o poate concepe nici tot ce poate fi mai primitiv. În astfel de vremuri tragice și fără perspective, pe care putem spune că le-am trăit toți, ne-a fost dat să înscriem și asasinarea tâlhărească a profesorului Nicolae Iorga.

Peste toate frământările, pe care avem dreptul să le considerăm acum din domeniul trecutului, a mai rămas o singură realitate nedesmințită: puterea de viață a neamului în mâini mai bune și mai oneste. În aceste timpuri de retrăire a dramei noastre milenare, e potrivit să ne îndreptăm privirile spre creatorii de spiritualitate românească. În ei stă toată înțelegerea trecutului și toată prevederea viitorului. Penații noștri nu ne pot înșela. Ofrandele neînsemnate pe care li le putem aduce pe altarul modestei noastre vetre ni-i vor păstra

A. Roiga

* 5/17 Iunie 1871 — † 27 Nov. 1940

Foto Julietta

Col. Arhivelor Statului

cu toată puterea lor sacră. Și acum, mai mult decât oricând, avem nevoie de protecția sfințeniei lor.

Cu aceste gânduri de venerată amintire să ne fie îngăduit a ne apropia, în paginile de față, de figura aceluia care pentru fiecare din noi reprezintă mai mult decât însăși ființa noastră a tuturor. E Nicolae Iorga, care azi ar fi avut șaptezeci de ani, al cărui spirit va domina gândirea noastră la infinit și al cărui chinuit sfârșit va crea un nou *Infern*, mai aspru și mai dureros decât și l-a putut închipui cunoscutul Florentin.

Pentru cei care l-au cunoscut și stimat Nicolae Iorga rămâne nemuritor. Pentru cei cărora ne-a fost profesor și l-am urmat, va fi totdeauna însuși sensul vieții noastre: înțelegere omenească a lucrurilor, iubire nesfârșită a patriei și muncă neostenită de zi și de noapte. Nu văd ce alt rost ar mai putea avea existența noastră decât aceea de a merge pe căile lui profetice. Pentru cei care l-au hulit și ucis trebuie să fie o veșnică remușcare. Aceasta evident pentru aceia care se înfățișează ca oameni, căci niciodată apostasia n'a fost a unui neam întreg.

*

În actul de naștere nr. 492, alcătuit la 6 Iunie 1871 (st. v.) orele 10 dimineața, se înscrie nașterea „copilului Nicu N. Iorga, de sex masculin, de religie ortodoxă, născut eri la orele douăsprezece din noapte, în casa părintească în orașul Botoșani, din strada Copoului”. Astfel, în cumpăna nopții, a văzut lumina zilei Nicu fiul avocatului Nicu Iorga. Acest copil era să fie apoi omul fenomen al neamului nostru, cunoscut de o omenire întreagă sub numele de Nicolae Iorga.

Vieța lui e o viață de privațiuni și muncă. La cinci ani rămâne orfan de tată. În singurătatea casei mamei lui, deseori schimbând proprietarul, își începe propriu-zis activitatea: informația prin cetit, nu numai românește. Școala primară, care nu avea nimic de adăugat la cunoștințele copilului care cetea pe larg *Letopiseșele* publicate de Kogălniceanu, i-a prins patru ani. După aceea începe să scrie la *Romanul*, ziarul unchiului său Manolache Arghiropol, în timp ce urma cursul inferior al liceului din Botoșani. Mai apoi neliniștitul său temperament îl trimite la Iași pentru alți patru ani. Acolo își câștigă existența muncind lucrul greu și plictisitor al pedagogului, nu fără dese abateri dela regulamentele oficiale ale școalei. Deaceia este mai mult un elev rătăcitor. Își ia bacalaureatul în 1888, clasificat întâiul pe Moldova, al doilea fiind, cum notează în amintirile sale, Elena Buznea.

Termină cursurile universitare la Facultatea de litere din Iași într'un an de zile și ia licența în 1889, cu cel mai mare calificativ pe care îl putea conferi facultatea: *magna cum laude*. Procesele verbale ale comisiilor de tot felul o atestă, cu toată împotrivirea lui Aron Densușianu, care nu vedea în manifestarea tânărului și neobișnuitului candidat decât o călcare de regulament. Impotrivirea lui a devenit indignare când profesorii, în urma propunerii unui A. D. Xenopol, au luat inițiativa sărbătoririi fenomenalului tânăr licențiat de optsprezece ani. În Aprilie 1890, după o numire în învățământul secundar, pleacă în străinătate.

La studii face cunoștință cu noul spirit al cercetărilor istorice pregătindu-și lucrarea de diplomă la *Hautes études* și obținând titlul de diplomat al secției istorico-filologice în 1893. La acesta se adaugă repede doctoratul dela Leipzig.

Trec astfel patru ani de cercetări migăloase prin aproape toate bibliotecile și arhivele țărilor europene. În același timp colaborează la revistele străine de specialitate ale vremii și la *Enciclopedia* franceză. E apreciat în mod deosebit de profesorii săi între care se numără Gabriel Monod, Charles Bémont, Karl Lamprecht și alții. Licențiatul fenomenal dela Iași dovedea aceleași calități și în fața profesorilor din străinătate.

Înapoiat în țară se prezintă la concursul pentru o catedră universitară. Apreciat de comisie în termeni măgulitori nu întrunește însă nota de recomandare impusă de regulament. Obține totuși suplinirea catedrei la care deschide cursul la 1 Noemvrie 1894, printr'o lecție care a constituit o inovație de gândirii noastre istorice. În anul următor obține catedra printr'un alt concurs. Astfel Nicolae Iorga a ajuns profesor de istoria universală la Facultatea de litere din București datorită geniului înăscut și muncii nepregetate. De atunci înainte 46 de ani în șir își va începe activitatea profesorală la acciași dată a anului până în toamna fatală din 1940 când, cu cea mai aspră brutalitate, a fost lipsit de catedră în plină putere de muncă.

În această viață de om a întreprins o muncă de gigant. N'a fost domeniu de creație omenească în care el să nu-și fi spus cuvântul. Istoria, prin însăși misiunea ei, este o preocupare complexă întocmai ca și spiritul uman însuși. În toate el strălucea uimitor. Oriunde și cu oricine ar fi vorbit putea întreține discuția, în nu importă ce domeniu, cu aceiași competență de specialist recunoscut. De aceea pretutindeni se bucura de stima unanimă care și la prietenii cei mai apropiați era plină de un măgulitor respect. Nu este deci de mirare

ca oriunde pe fața globului să fie primit și cinstit cu toate onorurile Palate regale, academii, universități și înalte instituții de cultură, atât din lumea veche cât și din cea nouă, se întreceau în a-l socoti între ai lor și a-l primi în mod deosebit. Nu credem că depășim cu nimic drumul adevărului dacă vom mărturisi că niciodată numele de Român n'a fost pronunțat mai des și cu mai multă considerație decât când a fost asociat de numele profesorului Iorga. Deaceia cu drept cuvânt s'a spus la moartea lui, nu de noi ci de către străini, că Românii au pierdut un om care aparținea umanității întregi, un om care înveșnicește amintirea poporului care l-a născut, căci astfel de personalități se nasc numai la o mie de ani odată și nu în orice țară. Dacă astfel am fi vorbit noi ni s'ar fi aruncat în față epitetul de encomiasm. Și ori cât ar fi fost, nu ne sfiim să o mărturisim, ar fi avut dreptul la el.

Opera lui Nicolae Iorga nu poate fi înfățișată în câteva pagini. Bibliografii săi au adunat în câteva volume numai titlurile lucrărilor sale în număr de peste douăzeci de mii. Abia de o putem înfățișa enunțiativ în câteva idei cardinale. O nouă concepție despre viață, o nouă concepție a gândului despre lume, străbate fiecare pagină ori de e vorba de istorie universală sau națională, ori de literatură, teatru, artă, morală sau alt domeniu de manifestare umană.

Și acestea toate nu sunt concepții scoase din teorii, din speculații diverse, ci sunt redade lumii din interpretarea plină de viață a izvoarelor istorice înseși. O întreagă lume medievală, plină de infinite bunuri spirituale, a înlocuit în concepția tuturor năpasta aruncată cu ușurință asupra acestui ev socotit până la el al întunecului. Deasupra lui apare Bizanțul, ponegritul Bas-Empire, plin de strălucire. Gândirea rămasă uitată în pagini de arhivă reapare sub ochii noștri datorită lui. Dela Benedict de Nursia și până la căutătorii de libertate ai veacului trecut ne trece pe sub ochi întreaga zbuciumare a minții omenești în goană după perfecțiune sau măcar după puținel bine. Popoare și eforturi omenești reflectate palid în șire stereotipe de cronică renasc sub viziunea lui în maiestrosa lor luptă pentru viață. E un neîntrerupt efort, dela o pagină la alta, prin care reînvie aceea ce părea cu desăvârșire uitat, mort pentru noi. Părea așa deoarece nimeni ca Niçolae Iorga nu a căutat luminarea fărâmelor de viață.

În adevăr nu e istoric sau cercetător de istorie care să fi căutat, să fi adunat și să fi publicat mai mult decât Nicolae Iorga, tot ceea ce este esențial în istorie: izvoarele. El este unicul ziditor de palate

care și-a adunat singur varul, piatra și nisipul de care a avut nevoie pentru realizarea operei sale mărețe. De aceasta își dau seama toți aceia care știu ce înseamnă a aduna material istoric.

Cu ajutorul acestuia Iorga a știut să transforme concepția generală despre valoarea etică a istoriei. El a redat omenirii atâtea lumi apuse ori ascunse sub vinovate văluri de uitare. Dacă n'am aminti decât că un nou Bizanț și Post-Bizanț a fost înfățișat tuturor, că el a prezentat până în ultima sa manifestare acel puhoiu năvalnic doritor de vieață nouă, care a fost lupta pentru cruce, dincolo de limitele impuse de cercetători și de cruciate numerotate și că în istoria universală nu este Orient și Occident ci numai interpenetrație, și ar fi destul. Noi însă trebuie să adăugăm că însuși trecutul nostru a fost încadrat în istoria lumii în termenii și luminile cele mai reale și totodată cele mai splendide, fără exagerare și fără naționalism căutat. Poporul român i-a apărut ca o energie creatoare, cu un rost bine definit în spațiul său, din cele mai vechi timpuri până azi. Aceia care au fost pe aici acum patru mii de ani nu ne sunt străini. Sunt strămoșii noștri ale căror urme de sub pământ și de pe pământ ne vorbesc despre ei îndeajuns. Peste ei s'a imprimat adânc, și fără puțință de contestare, sigiliul Romei, care ne-a ajutat să supraviețuim colaborării silnice cu barbarii de mai târziu.

Acestea toate au venit dela sine, din adâncurile nemăsurate și până la el neînțelese, ale trecutului nostru. El le-a simțit, le-a căutat, le-a văzut și le-a înviat spre a ni le reda tuturor pentru totdeauna. Și vor rămânea. Vor fi bronzul veșnic pe care nu-l vor fărâma furtunile și nu-l vor putea roade nimicniciile.

În concepția profesorului Iorga nația aceasta, cu trecut și suferințe îndelungi, cu instituții de înaltă ținută etică de universalitate, cu eroi de epopee și cu o spiritualitate demnă de invidiat, își păstrează intactă o menire pe care i-o dictează imperios mediul în care trăiește. Și Iorga pe acest mediu l-a cercetat ca prin el să fixeze liniile directoare ale menirii neamului. În fiecare pagină pulsează energic, zvâcnește de vitalitate, acest crez al lui. El a evocat trecutul pentru a consolida prezentul generator al viitorului căci, așa cum observase însuși Kogălniceanu la începutul cercetărilor noastre istorice, un popor lipsit de trecut nu poate avea viitor. Fiecare din noi nu ne înfățișem pe noi ci suntem numai prezența din urmă a unui șir nesfârșit de strămoși pe care trebuie să-i reprezentăm cu demnitate. Aceasta ne e chemarea la care cerea Iorga să ne adunăm toți.

Omul însă s'a dus înainte de a vedea deplina noastră înfățișare. Cu el a dispărut și firea cea mai delicată sufletește, bunătatea cea mai omenească și înțelegerea cea mai părintească. O ramură frântă dintr'un pom, o suferință mărturisită de cineva, o lipsă de nevoiași îi turburau sufletul până la zbucium. Lucrul minții lui, pâinea lui zilnică, o puneă grabnic să sature făptura suferindului care-i ieșea în cale, oricine ar fi fost el. Casa lui era casa tuturor. Un sfat bun, un sprijin constant găsea oricine în vorba și în fapta lui, peste orice gând. Pentru tinerii studenți era părinte. Oricare avea casa deschisă și vorba încurajătoare aproape. Trebuia să facă o singură dovadă : că vrea să muncească. Dar nu au putut toți să-i dea această singură dovadă, care este totuși marea poruncă pe care stă temelia lumii. N'am văzut un zbucium mai cumplit în sufletul lui, în fața dramei care era în jurul nostru, decât în ziua când a fost omorât șeful unei facțiuni politice de concepții strănii și nefirești. Imi spunea atunci îngrozit : „ai să vezi d-ta ce nenorociri au să iasă din greșala asta” și mi-a numit persoana. „Omul dispărea dela sine și fără acest sfârșit” era încheerea vorbelor lui.

Atât de departe a mers cu dăruirea de sine încât casa și cărțile lui, de care s'a apropiat cu atâta duioșie, le-a dăruit tuturor împreună cu adăpostul lor, fără a se gândi măcar o clipă la ai săi, care trebuiau să rămână în urma lui. Moștenirea lor e sărăcia căci cel ce a făcut gloria neamului nu a avut timp să se gândească și la soarta urmașilor.

Noi arhiviștii înțelegem însă toate acestea. Din vrafu de hrisoave, urme nedesmințite ale fărâmelor de vieață trecută, știm că nu poate ieși bogăția lumească. Ne dăm seama însă că de acolo iese toată bogăția spirituală a neamului. Și Iorga, care a răscolit o lume întreagă de arhive și documente, aceasta a căutat. Dar așa a socotit el că e mai bine : să se dăruiască în totul.

Răsplata unei vieți de trudă, numai faptă creatoare, o aștepta poate în izbânda gândului lui. A fost să fie altfel. I : cumpăna unei nopți friguroase de iarnă a fost luat dela masa lui de lucru, de o ceată a haimanalelor fără căpătâiu, spre a nu se mai întoarce. Oamenii buni și bătrâni din satul Strejnic i-au ridicat trupul zdrobit de gloanțe criminale în șanțul drumului și au aprins o creștinească lumânare la capul celui care luminase un neam, o lume. În vremea aceea a preistoricilor deslănțuiți în haite cu toate furiile lor primitive, în oropsita noastră țară, era întâiul gest creștinesc pe care țărani aceia îl schițau simbolic în lumea rebarbarizată. Răsplăteau astfel, cum numai ei știu să răsplătească, pe acel energic *să-i ierte Dumnezeu* din 1907.

Nicio vorbă nu s'a spus, nici un cuvânt nu s'a scris că pierdusem pe cel mai de seamă fiu al gliei românești. Un ziar abia a strecurat un rând indicând ziua în care pământul urma să primească cenușa marelui apostol. Și acolo am fost mulți cu toate că iscoade infernale alcătuiau liste negre chiar în fața mormântului încă deschis. O voință divină a hotărât însă ca hecatombelor căzute atunci jertfă furiei străzii să nu le mai urmeze altele. Și în timp ce nația împietrită ducea la locul de veșnică odihnă pe acela care a fost cinstea ei de seamă, zarea era străpunsă de vulgare cântece ale străzii. Era strada aceea halucinantă de care se îngrozea profesorul nostru când, cu atâta suferință, ne vorbea de Bastilia lui 14 Iulie, ori de zilele Comunei din Paris. Cu inima frântă de durere ne strângeam tâmpilele căutând să scoatem din minte gândul că istoria se repetă, și nu puteam.

Dar va trece vremea. Ce este pulbere se va spulbera iar ce este temeinic va rămânea cu întreg poporul acesta, care nu e cu nimic vinovat de turburarea apelor. Atunci numele lui Nicolae Iorga va fi deopotrivă cinstit la înălțimea operei lui. Până atunci cu adâncă venerație închinăm acest modest mănunchiu de cercetări arhivistice memoriei aceluia care, pe lângă toate celelalte, a fost și cel mai mare prețuitor și sprijinitor al arhivelor : profesorul Nicolae Iorga.

17.VI.1941.

Aurelian Sacerdoțeanu